

Аліна Казакова

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ ДАФНИ ДЮ МОР'Є «РЕБЕККА»

У статті досліджено жанрову специфіку роману Дафни дю Мор'є «Ребекка», зосереджено увагу на поєднанні елементів готичного роману та психологічного трилеру. Розглядаються наукові підходи до визначення поняття жанру та жанрові особливості творчості письменниці. Аналізується, як жанровий синтез впливає на побудову сюжету та художню атмосферу.

Ключові слова: роман, жанр, готичний роман, психологічний трилер.

Дафна дю Мор'є – це популярна британська письменниця ХХ століття. Її книги сповнені драматизму, напруженості та гостроти, а фінал майже завжди має неочікувану розв'язку. У своїх творах, вона майстерно створює не просто образи, а психологічні портрети, що дозволяють читачам дослідити внутрішній світ героїв твору та відчувати їхні душевні переживання.

Роман «Ребекка» є найвідомішим твором Дафни Дю Мор'є, авторки численних любовних, історичних і психологічних романів, містичних оповідань, а також кількох п'єс і низки документальних книг. Роман «Ребекка» був опублікований у 1938 році й відтоді ніколи не зникав із друку, а також став натхненням для фільму Гічкока та кількох телевізійних драм.

Перш ніж перейти до аналізу «Rebecca», варто звернутися до літературознавчої термінології та з'ясувати, що ж саме мається на увазі під жанром у художньому творі. Слід відзначити, що в сучасній довідниковій та науковій літературі відсутній усталений підхід до визначення поняття «жанр». Жанр у літературознавстві – це історично сформована форма художнього твору, яка має стійкі змістові, структурні та стильові особливості. Основними характеристиками жанру є тематична спрямованість, композиційна структура, стильова своєрідність і функціональне призначення. Науковці наголошують на багатозначності поняття жанру. Зокрема, Ю. І. Ковалів зазначає, що жанр функціонує як загальнотеоретична категорія, яка охоплює типологічно подібні твори різних епох, а також може виступати характеристикою літературної течії, національної традиції чи індивідуального стилю письменника [5, с. 364]. У свою чергу, А. О. Раті підкреслює, що жанр є цілісною системою, яка поєднує смисловий потенціал і стабільну архітектоніку твору [8, с. 189]. Жанри можуть бути традиційними (епос, лірика, драма) або похідними, що виникають у процесі розвитку літератури (роман, новела, балада, есе тощо). Особливістю жанрової системи є її динамічність, що виявляється у зміні жанрових ознак та появі нових жанрових різновидів. Іноді жанри можуть змішуватися, утворюючи гібридні форми, такі як ліро-епічна поема або роман-трагедія [1, с. 48]. У сучасній літературі жанрові межі стають все менш чіткими, що сприяє експериментам і творчому переосмисленню традиційних форм. Саме ця здатність жанру до змін і перетворень дає можливість авторам поєднувати кілька жанрових традицій у межах одного твору, створюючи гібридні жанрові форми [3, с. 251].

Творчість Дафни дю Мор'є охоплює широкий спектр жанрових різновидів, серед яких особливо виокремлюються готичний роман, психологічний трилер, детектив та сімейна хроні-

ка. Ці жанри вона часто поєднує в одному творі, створюючи унікальні художні структури, що відзначаються глибокою атмосферністю та напругою.

О. В. Прагченко відзначає, що жанрова приналежність цього твору викликає суперечки: у різний час у ньому вбачали елементи любовного роману, готичного роману, психологічного детективу, інтелектуального трилеру [7, с. 297]

З точки зору Я. О. Ульянової, роман «Ребекка» можна віднести до психологічного трилеру, так як сюжет ґрунтується не стільки на загадці і таємниці, скільки на психологічних лініях, якими пронизаний роман (психологічні портрети героїв і механізми їх поведінки, зростання і становлення особистості, вплив соціального оточення, міжособистісне взаємодія, соціальні стереотипи тощо) [9, с. 52].

Роман «Ребекка» написаний у техніці «suspense». У творі літературний прийом «suspense» визначається через опис настрою, яким зазвичай пронизані психологічні трилери, а саме: невідомість, невизначеність, неспокій, тривога очікування, нерозв'язаність. Непередбачуваний сюжет, похмура атмосфера, а також загадковість і таємничість персонажів в романі «Ребекка» змушують читача передчувати найстрашніші події та з нетерпінням очікувати розкриття зловісної таємниці [2, с. 52].

Створенню психологічного ефекту очікування в романі «Ребекка» значною мірою сприяє його композиція, заснована на ретроспективному розвитку сюжету. Так, перший розділ повністю присвячений опису Мандерлі – маєтку, який, за визнанням оповідачки, їй часто сниться, і про який вона розповідає з глибокою тугою, гіркотою та жалем протягом трьох сторінок. Однак у фінальних рядках розділу героїня категорично відкидає можливість повернення до цього дорогого їй серцю дому: «*The day would lie before us both, long no doubt, and uneventful, but fraught with a certain stillness, a dear tranquility we had not known before. We would not talk of Manderley, I would not tell my dream. For Manderley was ours no longer. Manderly was no more*» [10, с. 6].

Фактичний розвиток подій у романі «Ребекка» починається в Монте-Карло, куди героїня приїжджає як компаньйонка заможної та примхливої літньої дами, місіс Ван Хоппер. Вони зупиняються в готелі поруч із багатим аристократом Максимом де Вінтером, чия знаменита своєю красою дружина загинула рік тому, потонувши в морі після того, як не впоралася з керуванням власною яхтою.

Максим виявляє симпатію до героїні та незабаром просить її руки. Молоде подружжя приїжджає до Мандерлі – родового маєтку сім'ї де Вінтер, де юна дружина почувається невпевнено й некомфортно, оскільки економка маєтку, місіс Денверс, ставиться до неї з відвертою неприязню. Опис зовнішності служниці значною мірою сприяє створенню моторошної, напруженої атмосфери, яка є одним із елементів психологічного трилеру: «*Someone advanced from the sea of faces, someone tall and gaunt, dressed in deep black, whose prominent cheek-bones and great, hollow eyes gave her a skulls face, parchment white, set on a skeleton's frame. When she took my hand hers was limp and heavy, deathly cold, and lay in mine like a lifeless thing*» [10, с. 62].

Слід відзначити, що Дафні дю Мор'є вдається протягом усього роману утримувати читача в психологічній напрузі, в трепетному очікуванні моторошної розгадки завдяки такій побудові

сюжету, за якої поряд із ключовою, головною кульмінацією вводиться кілька локальних кульмінаційних моментів. Одним із таких моментів, наприклад, є бал-маскарад, до якого героїня довго й ретельно готувалася, але в результаті справила на всіх жахливе враження: «*If only they would not stare at me like that with dull blank faces. If only somebody would say something. When Maxim spoke again I did not recognize his voice. It was still and quite, icy cold, not a voice I knew*» [10, с. 194].

Центральним елементом психологічного трилеру в романі – є правда про те, що відбувається в Мендерлі, яка відкривається героїні несподівано, коли на морському дні знаходять затонулу яхту та тіло Ребекки. Максим зізнається дружині, що саме він убив сою колишню дружину, а потім інсценував кораблетрощу.

Приголомшивши читача несподіваною розв'язкою першої зловісної таємниці, письменниця одразу ж захоплює його іншою, не менш хвилюючою інтригою – чи вдасться Максиму приховати свій злочин і нарешті знайти щастя зі своєю коханою? Фінал роману залишає змішані й суперечливі почуття: з одного боку, героям вдається обдурити правосуддя, довівши невинуватість Максима, а з іншого – повернувшись до Мендерлі, вони застають маєток у вогні: «*The road to Manderly lay ahead. There was no moon. The sky above our heads was inky black. But the sky in the horizon was not dark at all. It was shot with crimson, like the splash of blood. And the ashes blew towards us with the salt wind from the sea*» [10, с. 346].

На мою думку, роман Дафни дю Мор'є «Ребекка» завдяки своїй художній специфіці може бути віднесений до найкращих зразків готичної англійської прози ХХ століття. Цей твір вирізняється своєрідним поєднанням декількох основних елементів готичної поезики.

Перш за все, варто зазначити, що традиційний готичний хронотоп у цьому випадку представлений розкішним маєтком Мандерлі з його похмурими коридорами та таємничими кімнатами. Вся атмосфера навколо маєтку позбавлена притаманних традиційній готиці елементів надприродного: маєток не зруйнований, його історія відома, жодних інфернальних істот у ньому не спостерігається [6, с. 117].

У традиційному готичному романі існує ієрархія дійових осіб: лиходій (тиран, чарівник, загадкова особистість), помічник лиходія (слуга) та жертва. У загальних рисах ця структура зберігається і в готичному романі ХХ століття, але характер представників кожної групи змінюється.

У досліджуваному романі Дафни дю Мор'є фігурою лиходія є перша дружина власника родового маєтку Мандерлі – Ребекка. Вже з початку роману стає зрозумілим, що Ребекки більше немає в живих, з нею сталася жахлива трагедія. На відміну від традиційного готичного роману, тут не з'являється привид Ребекки, який блукав би коридорами та переслідував мешканців. Натомість створюється атмосфера її невидимої присутності, яка відчувається протягом усього роману. Це проявляється в багатьох речах, з якими стикається головна героїня; жителі маєтку відчувають провину, тривогу, викликану спогадами про Ребекку.

Образ цієї жінки, як тінь, слідує за головною героїнею роману: «*She was in the house still, as Mrs Danvers had said; she was in that room in the west wing, she was in the library, in the morning-*

room, in the gallery above the hall. Even in the little flower-room, where her mackintosh still hung. And in the garden, and in the woods, and down in the stone cottage on the beach. Her footsteps sounded in the corridors, her scent lingered on the stairs» [10, с. 211].

Слід відзначити, що створений у романі Дафни дю Мор'є «Ребекка» образ лиходія значно відрізняється від традиційного готичного лиходія. Якщо розглядати з гендерної точки зору, то зазвичай це чоловік, а якщо згадати, що головна позитивна героїня – молода дівчина, то логічно, що злодіяння героя часто проявляються в домаганнях і бажанні завоювати її прихильність. У романі «Ребекка» Дафни дю Мор'є втіленням зла є жінка, яка навіть не з'являється на сторінках роману, але під впливом якої перебуває головна героїня.

Істотно змінюється й образ помічника лиходія. Якщо в класичному готичному романі вони виконували лише формальну функцію, то в неоготичному романі ці персонажі перестають бути просто виконавцями. Вони набувають власного загадкового характеру і втілюють у життя власні фатальні задуми. Так відбувається і в романі Дафни дю Мор'є «Ребекка». Помічником лиходія, точніше – помічницею, є місіс Денверс, управителька маєтку, особиста покоївка Ребекки. Вперше в романі вона описана так: *«Someone advanced from the sea of faces, someone tall and gaunt, dressed in deep black, whose prominent cheek-bones and great, hollow eyes gave her a skull's face, parchment-white, set on a skeleton's frame» [10, с. 62]*

У ролі «невинної жертви» постає друга дружина власника маєтку Мендерлі, яка й веде ретроспективну розповідь про своє життя. Ця дівчина приємна в усіх відношеннях і, подолавши сюжетні труднощі, щедро винагороджується долею.

Науковець С. І. Гарусова зазначає, що в романі Дафни дю Мор'є «Ребекка» традиційний готичний антагоніст зазнає суттєвих змін. Англійська письменниця створює образ злодійки у вигляді вродливої жінки та вводить його непрямо, що надає твору глибшого психологізму. Важливо також звернути увагу на взаємини між антагоністкою та головною героїнею, а також на еволюцію самої героїні. Спочатку вона постає як боязка, сором'язлива, незграбна та невпевнена в собі дівчина, проте з розвитком подій набуває сміливості, рішучості й стає головною підтримкою та опорою для свого чоловіка [4, с. 23].

Необхідно підкреслити, що сюжет готичного роману, як правило, розгортається навколо певної таємниці, «скелета в шафі», на який натрапляє героїня і який вабить її своєю загадковістю та прихованістю. У романі «Ребекка» таким «скелетом» стає раптова й трагічна смерть колишньої господині дому, про яку всі його мешканці багатозначно мовчать.

Відтоді, як героїня вперше чує про Ребекку з вуст своєї господині місіс Ван Хоппер, думки про неперевершену та величну суперницю не полишають її: *«I never saw her, but I believe she was very lovely. Exquisitely turned out, and brilliant in every way. They used to give tremendous parties in Manderley. It was all very sudden and tragic, and I believe he adored her» [10, с. 40].*

Підбиваючи підсумки, хочеться сказати, що жанрове розмаїття літератури – це не просто поділ на форми чи види. Це відображення способу мислення, культурних запитів та художнього бачення автора.

Творчість Дафни Дю Мор'є – яскравий приклад того, як жанрові особливості можуть переплітатися, створюючи щось абсолютно унікальне. У її романах готика набуває нових сенсів, психологічна глибина героїв переходить у трилер, а напружений сюжет із загадкою – у повноцінний детектив. Водночас усі ці елементи вписані в контекст родинної драми, де минуле постійно впливає на сучасність.

Роман Ребекка – це глибоко психологічний, багатошаровий роман. Через внутрішній світ головної героїні читач переживає тривогу, самотність, невизначеність. Ми бачимо, як страх і невпевненість трансформуються в силу й самосвідомість. Атмосфера Мендерлі, постать Ребекки, мовчазна ворожість місіс Денверс – усе це створює напругу, властиву психологічному трилеру, але водночас зберігає риси готичної традиції. З точки зору поетики, роман має характерні мотиви і символи готичної прози: від ізольованого простору до теми злочину, таємниці та зла. Проте Дю Мор'є переосмислює готичну традицію: тут зло не обов'язково втілює монстр – воно має людське обличчя, привабливе, харизматичне, але згубне.

Таким чином, Ребекка – це не просто суміш жанрів. Це витончене літературне явище, в якому класичні форми набувають нового життя, а жанрова гнучкість стає головною силою оповіді. Саме завдяки цьому твір залишається актуальним і захоплює читачів уже понад вісімдесят років.

Список використаної літератури

1. Бобир О. В., Буденний В. Й., Мамчич О. Б. Словник-довідник літературознавчих термінів. Чернівці: ФОП Лозовий В.М., 2016. 132 с.
2. Божко О. С. Атмосфера «саспенс» як домінантна ознака літературного жанру «фентезі». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 67. С. 51-54.
3. Галич О. А. Теорія літератури: підручник. Київ: Либідь, 2008. 486 с.
4. Гарусова С. І. Трансформація образу традиційного готичного лиходія в неоготичному романі Дафни Дю Мор'є «Ребекка». *Vox philologi: збірник наукових статей*. 2016. Вип. 5. С. 18-24.
5. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. 608 с.
6. Назаренко М. І., Гарусова С. І. Трансформація готичної поетики у романі «Ребекка» Дафни дю Мор'є. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 24(1). С. 117-119.
7. Протченко О. В. Роман Дафни Дю Мор'є «Ребекка» як продовження традицій передромантизму в англійській літературі. *Романтизм та передромантизм у зарубіжній літературі: збірка наукових статей*. 2008. Вип. 1. С. 297-300.
8. Раті А. О. Перекладознавчий статус поняття «жанр» у сучасних транслятологічних студіях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 25(2). С. 189-192.

9. Ульянова Я. О. Феномен читацького інтересу та способи впливу на нього в рамках психологічного кримінального роману. *Філологічні науки: питання теорії та практики*. 2017. № 12. С. 51-54.
10. Daphne Du Maurier. Rebecca. London: Little, Brown and Company, 2013. 370 p.